

HET VOORKOMEN VAN DE DWERGGANS (*Anser erythropus*)
IN HET ZUIDEN VAN DE PROVINCIE ZEELAND

The Lesser White-fronted Goose in the south
of the province of Zeeland (Netherlands)

J. Van Impe

In het zuiden van de provincie Zeeland komt de Dwerggans (*Anser erythropus*) heel wat meer voor dan men zou verwachten. Uitgaande van de literatuurgegevens (ten Kate 1957-1967, Tekke 1969-1977, Scharringa en Osieck 1978-1981) en enkele niet gepubliceerde waarnemingen, hebben ongeveer 30 vogels het beschouwde gebied bezocht vanaf de winter 1956/1957 tot en met deze van 1981/1982. Enkele dubbeltellingen zijn hierbij niet uitgesloten.

Rangschikken wij het aantal geziene vogels per winterseizoen, dan komen wij tot een eigenaardige vaststelling (Fig. 1). Gedurende de zestiger jaren werd de soort maar tweemaal opgemerkt, maar vanaf de winter 1969/1970 tot de jongste winter kwam het tot regelmatige ontmoetingen. Deze langdurige afwezigheid, gevolgd door een bijna jaarlijkse aanwezigheid, ligt vermoedelijk in het feit dat een zekere "oefenperiode" vereist is, alvorens de soort zich goed laat ontdekken.

Veldornitol. tijdschr. Vol. 5 (1982) : 130-140

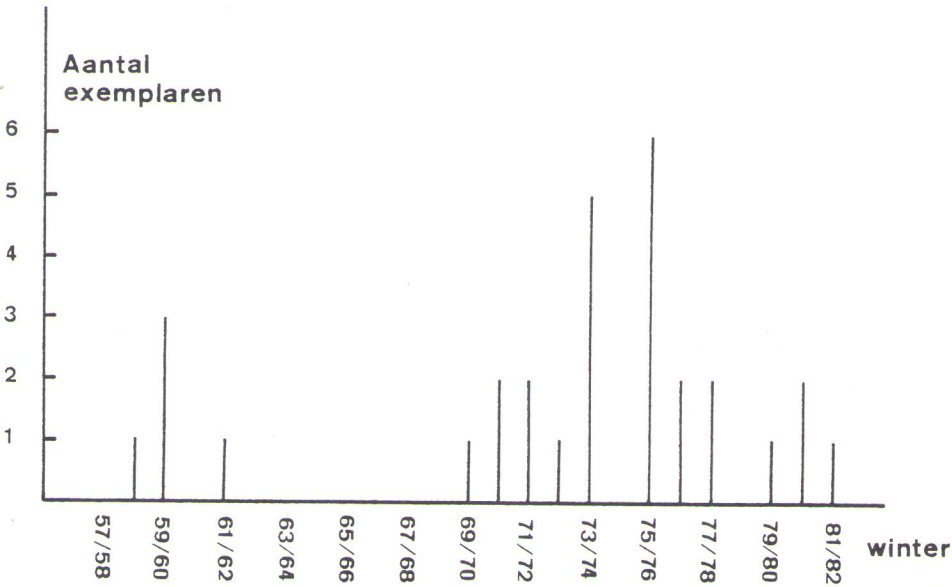

Fig. 1 : Het aantal waargenomen Dwergganzen in het zuiden van de provincie Zeeland. Winters 1956/1957 tot en met 1981/1982
The number of Lesser White-fronted Geese in the south of the province of Zeeland. Winters 1956/1957 until 1981/1982

De ontdekking van die ene Dwerggans tussen duizenden Kolganzen (*Anser albifrons*) en Rietganzen (*Anser fabalis*) kan wel eens een zeer moeilijke opgave zijn. Steeds komen dezelfde vragen terug : kunnen er geen hulpmiddelen gebruikt worden om de ontdekking te bespoedigen? Hoeveel Dwergganzen zouden Zeeland tijdens de winter bezoeken? Welke veldkenmerken zijn meest opvallend? Al te dikwijls blijven deze vragen open tot later.

Ten einde deze problemen zo goed mogelijk te beantwoorden, heb ik bij elke waarneming van de Dwerggans in het zuiden van de provincie Zeeland nota genomen van de omstandigheden van de waarneming en van het belang van de verschillende veldkenmerken. Deze reeks liep over ongeveer 16 vogels, waarvan enkele soms werden teruggezien. Als optisch materiaal werd een kijker 15x60 en een teleskoop 60x60 gebruikt.

DE OMSTANDIGHEDEN VAN DE WAARNEMING

Op alle voorname ganzenpleisterplaatsen is de Dwerggans genoteerd : 14 waarnemingen waren afkomstig uit Zeeuws-Vlaanderen, 8 uit Zuid-Beveland en 3 uit Noord-Beveland. De Putting nabij Vogelwaarde (Z.-Vl.) kreeg het grootste aantal waarnemingen toebedeeld, nl. 7. Hieruit kan niet onmiddellijk besloten worden dat de Dwerggans meer zou voorkomen in Zeeuws-Vlaanderen dan elders, vermits de frekwentie van de bezoeken in dit gebied iets hoger lag.

Meest alle waarnemingen betroffen één vogel. Tweemaal werden twee vogels bij elkaar gezien : 16.02.1960 (T. Lebret) en 15.12.1973 (G.Bulteel), telkens op de Braakman. Nog op de Braakman werd op 04.01.1976 een groepje van 4 ex. gezien (3 ad., 1 juv.) door G.Bulteel, J.De Ridder en P.Maes. Dit is een uitzonderlijk aantal want voor geheel Nederland overtreffen alleen twee meldingen van 5 vogels en één van 7 deze Braakman-waarneming gedurende de beschouwde periode.

Bijna alle opgemerkte Dwergganzen waren overjarigen (28 op 30). Dit is niet verwonderlijk, indien men bedenkt dat de normale trekweg van deze soort over centraal- en Oost-Europa verloopt en de familieverbanden eerder deze trekweg zullen volgen. Dwergganzen komen niet uitsluitend voor op weiland, in gezelschap van Kolganzen, zoals wel eens verwacht wordt. Hierbij geeft fig. 2 onze waarnemingen weer.

terreintype field type	aantal waarnemingen number of observations	gezelschap associating geese	aantal waarnemingen number of observations
weilanden meadows	22		
wintertarwe winter wheat	3		
gerooide bieten- akkers harvested sugar beet fields	2	Kolgans White-fronted	23
met grassen inge- zaaide stoppel- velden stubble fields sown with grasses	1	Rietgans Bean Goose	5

Fig. 2 : Terreintype en gezelschap bij 28 waarnemingen van de Dwerggans in het zuiden van Zeeland
Field type and associating geese in 28 records of the Lesser White-fronted Goose in the south of Zeeland

In de reeks Dwergganzen is verder nota genomen van de plaats die de opgemerkte vogel binnen de ganzengroep innam, de zichtbaarheid bij de waarneming en de tijd van deze laatste in de loop van de winter.

Bij bijna 80% van alle waarnemingen was de Dwerggans te zien tussen de voorste gelederen of tussen de vijfde en de tiende rij van de begeleidende ganzen. Slechts één waarneming vermeldt dat de vogel werd opgemerkt tussen ongeveer de dertigste rij. Een Dwerggans schijnt zich dus niet erg ver tussen de andere ganzen te verschuilen, zulks wettigt het vermoeden, dat niet alle Dwergganzen binnen de grote ganzengroepen worden opgemerkt en meerdere verborgen blijven. De zichtbaarheid bij de waarnemingen was niet altijd uitstekend of goed. Enkele keren noteerden wij volledig overtrokken weder; éénmaal zelfs invallende duisternis en een andere maal mistig weder. Betreffende het tijdstip van de waarneming gedurende het winterseizoen kon weinig met zekerheid geformuleerd worden. Een piek in het voorkomen in de provincie Zeeland herhaalt zich niet wanneer alle waarnemingen uit Nederland worden in acht genomen. (Fig. 3).

Samenvattend kan besloten worden dat voor het vinden van een Dwerggans in Zeeland, wij ons kunnen laten leiden door enkele factoren. Er schijnt geen aanduiding te bestaan voor wat betreft de plaats van de waarneming of het tijdstip van het winterseizoen. In bijna alle gevallen gaat het om alleenstaande, overjarige vogels, die bij voorkeur weiland bezoeken, samen met Kolganzen. Zij worden overwegend tussen de voorste gelederen van de ganzengroepen opgemerkt. Hierdoor kan men veronderstellen, dat het aantal waargenomen Dwergganzen geen weergave is van het aantal aanwezige vogels. De belichting bij de waarneming moet niet noodzakelijk voordelig zijn.

VELDKENMERKEN

De literatuur verwijst naar meerdere veldkenmerken, die voor een determinatie van een Dwerggans weinig of niet bruikbaar zijn, althans niet voor hen die slechts toevallig met deze soort in aanraking komen. Deze kenmerken kunnen echter wel nuttig zijn in die gebieden, waar Dwergganzen regelmatig in groepen voorkomen. Onder deze kenmerken vernoemen wij : de geringe grootte in vlucht tegenover de Kolgans, de snellere vleu-

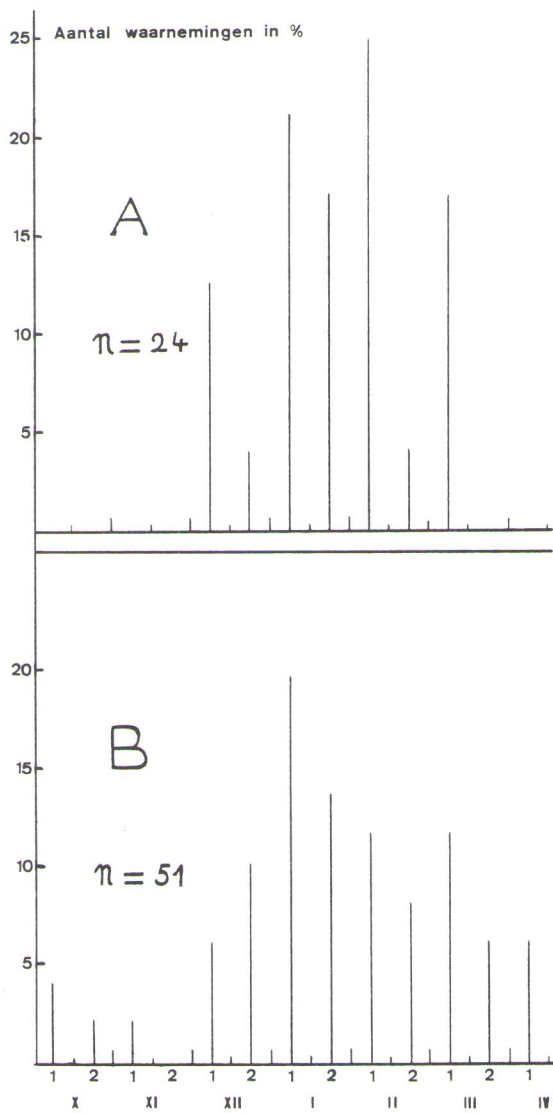

Fig. 3 : Verspreiding van de waarnemingen van de Dwerggans over het winterseizoen, uitgedrukt in % per halve maand. Vogels die lang ter plaatse bleven werden in berekening gebracht op de datum van de eerste waarneming.

Distribution of the records of the Lesser White-fronted Goose during winter, as a percentage/fourteen day period. Birds that stayed for long periods were counted only once, on the date they were first seen.

- A. Zuiden van Zeeland 1956/1957-1981/1982
South of the province of Zeeland
- B. Nederland 1956/1957-1978/1979
Netherlands

gelslag, de kortere hals en de afwijkende roep. Dit laatste kenmerk is overigens erg bruikbaar in centraal Europa : lang geleden werd het reeds door Hongaarse wildkenners als zeer karakteristiek beschreven (Tárján 1926, zie ook Christoleit 1929).

Anderzijds houdt de literatuur een aantal zeer waardevolle kenmerken voor, die min of meer uitgesproken ook bij Kolganzen kunnen voorkomen. Dit zijn :

-de op het voorhoofd hoog oplopende kol. Ook Kolganzen met een tot over de ogen reikende kol zijn niet erg zeldzaam (Fig. 4). Bij de Dwerggans evenwel zal de hoog oplopende kol veelal eindigen op een mooi afgeronde punt.

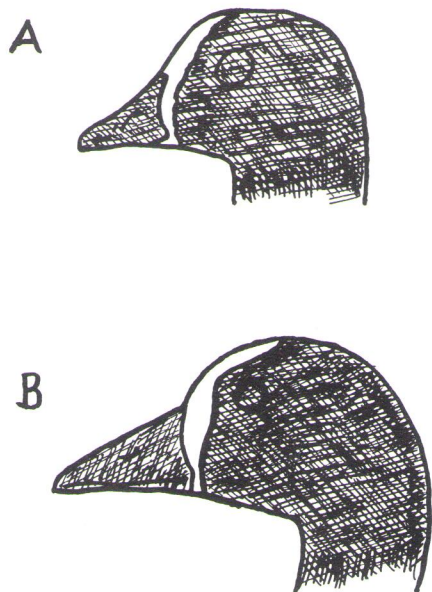

Fig. 4 : Ook bij slechte belichting blijft het silhouet van de kop van de Dwerggans (A) een betekenisvol kenmerk. In zulke omstandigheden heeft het kenmerk van de gele oogring geen waarde meer.

Even in poor light, the silhouette of the head in the Lesser White-fronted Goose (A) is an important field character but the value of the yellow eye-ring is lost in thus circumstance.

B : Kolgans/White-fronted Goose

-de gele oogring. Ook bij Kolganzen kan een gele oogring zichtbaar worden, zeker bij gunstige belichting en op geringe afstand. Voor het eerst door Schröder (1966) uitvoerig beschreven in de winterkwartieren van de D.D.R., is deze oogring teruggevonden in Zeeland (Van Impe 1970) en in Groot-Brittannië (Ogilvie & Wallace 1975, Cramp & Simmons 1977, Ogilvie 1978) en steeds in eenzelfde verhouding, nl. ongeveer 20% van de overwinterende Kolganzen vertoonden dit kenmerk. Toch is deze orbitale ring bij de Kolgans niet zo opvallend omdat hij dikwijls onvolledig is en niet gezwollen.

Om nu de waarde van de verschillende veldkenmerken van de Dwerggans te onderzoeken, hebben wij bij 21 waarnemingen opgetekend door welke kenmerken, in dahlende volgorde van belang, een overjarige Dwerggans het meest opviel. Hierbij kreeg het kenmerk dat het vroegst werd opgemerkt 6 punten; het kenmerk opgemerkt op de vijfde plaats kreeg nog 2 punten en nog later opgemerkte kenmerken kregen alle 1 punt. Kenmerken die gelijktijdig of nagenoeg gelijktijdig opvielen, kregen eenzelfde aantal punten. Aldus kreeg elk kenmerk een score betreffende de bruikbaarheid. Zeker vertoont deze werkwijze een graad van subjectiviteit, maar zij kan nuttig zijn bij moeilijk determineerbare soorten. Fig. 5 rangschikt de kenmerken volgens hun bekomen puntenscore.

BESPREKING VAN DE VELDKENMERKEN

De 21 adulte Dwergganzen uit de reeks vielen doorgaans het eerst op door de aanwezigheid van een gele oogring en een hoog oplopende kol. Het zijn nu juist deze twee hoofdkenmerken die twijfels kunnen oproepen, zoals wij boven hebben vermeld. Daarom is het steeds aangeraden, deze twee hoofdkenmerken te koppelen aan de drie volgende, zodat de determinatie tot stand kan komen door het kenmerkengeheel 1 - 5. De "witte blikvanger" speelt in dit geheel een belangrijke rol. Dwergganzen hebben immers opvallend veel wit aan het voorhoofd; de uitgebreidheid van de erg witte kol kan het best naar waarde worden geschat bij een zijdelings zicht. Bij de Dwerggans vormt de kol tussen de snavelwortel en het oog een gelijkmatig gekromde boog, hetgeen bij de Kolgans zelfs indien de kol hoog oploopt, niet zozeer het geval is (Fig. 4). Deze kromming is bijzonder fraai weergegeven bij Bauer en Glutz von

Waarde van de veldkenmerken Value of the field characters	behaalde score obtained score
1. gele oogring/yellow eye-ring	101
2. hoog oplopende kol, uitlopend in een afgeronde punt/extended blaze, ending in a rounded point	91
3. kol vertoont een uitgebreide, witte kleur/blaze shows an extensive, white colour	82
4. kleine ronde kop/small rounded head	81
5. kort snaveltje/short and small bill	69
6. snavelkleur opvallend rose/bill colour strikingly bright pink	49
7. gedurende het grazen, vluigere halsbewegingen dan bij Kolgans/during grazing, backward movement of the head at a faster rate than in Whitefront	31
8. donkere bevlekking beperkt tot buik, breidt zelden uit tot benedenborst en - flanken/dark banding limited to belly, extends rarely till lower breast and lower flanks	28
9. weinig of geen grootteverschil tegenover Kolgans/little or no size difference as compared with Whitefront	18
10. dwarsstrepen op bovendelen minder talrijk dan bij Kolgans/less numerous transverse lines on upperparts compared with Whitefront	17
11. warmere bruine kleur van gehele vederkleed/whole plumage colour duskier brown	15
12. vleugelpunten reiken in zit voorbij het staartuiteinde/wingtips extend past tail	2

Fig. 5 : De waarde van de veldkenmerken van de Dwerggans, bepaald door een score (21 waarnemingen)

The value of the field characters in the Lesser White-fronted assessed by score (21 records; first observed character = 6 points, last observed = 1 point)

Blotzheim (1968); ook Makatsch (1966), de "Vogelgids" (Peterson et al. 1969) en de foto's van Swanberg in Scott (1956) zijn voor dit kenmerk erg bruikbaar. In tal van andere werken is het minder duidelijk of in het geheel niet terug te vinden (Bruun 1970, Cerny 1973, Heinzl et al. 1973, Cramp & Simmons 1977, Owen 1980). Ook het zesde kenmerk, de opvallend rose kleur van het snaveltje, is belangrijk. De Kolgans heeft een minder rose snavelkleur, onderscheid dat in de tekst van meerdere werken wordt aangehaald, maar alleen de afbeelding in de "Vogelgids" (Peterson et al. 1969) geeft er een getrouwe weergave van.

Het zevende kenmerk, de vlugge knikbewegingen van de

hals tijdens het foerageren, is vermoedelijk een weinig onderschat in het lijstje. Britse werken hechten aan dit kenmerk een grote waarde, omdat het rechtstreeks in verband staat met de korte snavelengte van de Dwerggans. Owen (1980) toonde immers statistisch aan, dat bij de wilde ganzensoorten het grazen en dus ook het knikken van de hals, des te sneller zijn naarmate de snavelengte korter is.

De overige kenmerken die in fig. 5 worden opgesomd, mogen alle beschouwd worden als waardevolle sekundaire hulpmiddelen voor de determinatie.

HET VOORKOMEN VAN MOGELIJKE BASTAARDEN KOLGANS x DWERGGANS

Bij het totaal van ongeveer 30 Dwergganzen gedurende de beschouwde periode zijn twee vogels niet meegerekend, die afweken van de klassieke beschrijving van de Dwerggans. In beide gevallen ging het om overjarigen, die in uitstekende voorwaarden door mij zijn waargenomen: de ene op 28.02.1973 op de Putting, de andere op 03.02.1974 te Kamperland (Noord-Beveland). Beide vogels voldeden aan dezelfde beschrijving: alle kenmerken van de Dwerggans waren vertegenwoordigd, alleen de gele oogring ontbrak. Hier rijst dan de vraag: waren dit Dwergganzen in ietwat afwijkend kleed of waren het bastaarden Kol- x Dwerggans?

Wij beschikken helaas over zeer weinig inlichtingen, om op deze vraag een antwoord te vinden. De broedarealen van beide soorten overlappen elkaar, maar hier blijken relazen over hybridisatie te ontbreken. De enige steun geven ons enkele zeldzame vermeende bastaarden, die in de winterkwartieren zijn beschreven. Deze enkelingen vallen in twee hoofdbeschrijvingen uiteen. De bastaarden waarvan sprake bij Shackleton (1956) en bij Voous & Wattel (1967) hadden het uiterlijk van een Kolgans, maar waren voorzien van een duidelijke gele oogring. Rekening houdend met de studie van Schröder (1966), waarin maten worden vermeld van de gele oogring bij albifrons, lijkt het twijfelachtig deze vogels als bastaarden te beschouwen, gezien de grote gelijkens van deze vogels met de Kolgans en het feit dat bij deze laatste de gele oogring in hoogst zeldzame gevallen werkelijk opvallend kan zijn.

Anderzijds zijn er dan de twee Dwergganzen zonder ge-

le oogring uit Zeeland. Hieromtrent kan niets met zekerheid gezegd worden. Misschien mogen wij veronderstellen dat het Dwergganzen zijn geweest, wier orbitale ring verdwenen is ten gevolge van oogontstekingen door "sneeuwblindheid". Uspenski (1965) drukt inderdaad de mening uit, dat vele wilde ganzen aan dit syndroom lijden bij hun aankomst in het broedgebied, door een overmatige aanwezigheid van zonlicht en sneeuw.

DANKWOORD

Ik ben dank verschuldigd aan ir. G.Bulteel, Dhr. J.De Ridder en Dhr. P.Maes, die mij destijds uitvoerig over hun waarnemingen met de Dwerggans hebben bericht. Dhr. B.Van Damme was mij behulpzaam bij de raadpleging van enkele werken. Ook hiervoor mijn oprechte dank.

SUMMARY

During the winters of 1956/1957 until 1981/1982 about 30 Lesser White-fronted Geese were recorded in the south of the province of Zeeland (Netherlands) (Fig.1). Compared with the number of records during the same period in the Netherlands, this number is surprising. It is a difficult task to discover a single bird intruded in big flocks of Whitefronts and Bean Geese. For this reason the circumstances were rigorously noted in each observation. Neither the locality, nor the progression of the winterseason (Fig.3) did noteworthy influence the frequency of the records. Most birds (28 of 30) were in adult plumage and visited meadows accompanied by Whitefronts (Fig.2), close to the observer. The light did not constitute a very important aid for an accurate determination. Awarding the highest point to the most obvious field character, we gave a numerical value to each of them (Fig.5). The yellow eye-ring and the extended blaze scored most points, although both characters may be misleading because they may be present in Whitefronts. Thus the whole of the field characters 1 - 5 must be taken into account. Other useful characters are the bright pink colour of the bill and the shape of the blaze, which forms a regular arc between the base of the bill and the eye (Fig.4). Two records of Lesser White-fronted Geese lacking the eye-ring are further mentioned. Although a hybridization between the White-fronted and the Lesser White-fronted Goose seems not excluded, a loss of the orbital ring owing to inflammation seems a more likely explanation for the these two records.

LITERATUUR

- Bauer K.M. & U.N.Glutz von Blotzheim;1968;Handbuch der Vögel Mitteleuropas,Band 2 Anseriformes (1.Teil);Wiesbaden,Akademische Verlags-gesellschaft
- Bruun B.;1970;Gids voor de vogels van Europa;Amsterdam en Brussel, Elsevier
- Cerny W.;1973;Welcher Vogel ist das?;Stuttgart,Kosmos
- Christoleit E.;1929;Bemerkungen zur Biologie der Gänse;J.Orn. 67 : 351-386
- Cramp S. & K.E.L.Simmons(eds.);1977;The Birds of the Western Palearctic,Vol.1;Oxford,London & New York,Oxford University Press
- Heinzel H., Fitter R. & J.Parslow;1973;De Europese vogels in kleur; Amsterdam & Brussel,Elsevier

- Makatsch W.;1966;Wit bestimmen die Vögel Europas;Radebeul,Neumann Verlag
- Ogilvie M.A.;1978;Wild Geese;Berkhamsted,T. & A.D.Poyser Ltd
- Ogilvie M.A. & D.I.M.Wallace;1975;Field identification of grey geese; Brit.Birds 68 : 57-67
- Owen M.;1980;Wild Geese of the world;Fakenham,Fakenham Press
- Peterson R.T., Mountfort G. & P.A.D.Hollom;1969;Vogelgids (tiende, geheel herziene druk);Amsterdam & Brussel,Elsevier
- Scharringa C.J.G. & E.R.Osieck;1978-1981;Zeldzame vogels in Nederland;Limosa jg. 51, 52 & 54
- Schröder H.;1966;Über gelbe Augenlider bei Blessgänsen, Anser a. albifrons (Scop.);Beitr.Vogelk. 12 : 189-193
- Scott P.;1956;Some photographic studies of White-fronted and Lesser White-fronted Geese;Brit.Birds 49 : 216-218
- Shakleton K.;1956;Apparent hybrid Lesser White-fronted x White-fronted Goose in Hampshire and Sussex;Brit.Birds 49 : 229-230
- Tarján T.;1926;Nordische Wildgänse in der Hortobágy-Puszta;Aquila 32 : 154-156
- Tekke M.J.;1969-1977;Ornithologie van Nederland, 1966 en 1967-1974 en 1975;Limosa jg. 42-50
- ten Kate C.G.B.;1957-1967;Ornithologie van Nederland,1954/II-1965; Limosa jg. 29-40
- Uspenski S.M.;1965;Die Wildgänse Nordeurasiens;Wittenberg-Lutherstadt, Die Neue Brehm-Bücherei
- Van Impe J.;1970;Het voorkomen van een gele oogring bij Kolganzen, Anser a. albifrons Scopoli;Giervalk 60 : 224-226
- Voous K.H. & J.Wattel;1967;Waarschijnlijke bastaard Kol x Dwerggans uit de natuur;Limosa 40 : 9-11

Instituut voor Hygiëne
en Epidemiologie
Juliette Wytsmanstraat 14
1050 Brussel

Ontvangen op 05.05.1982